

luokittelijana jää artikuloiduun.

Teoksen otsikko julistaa, ettei valokuvaa ole, ja se jäsenyys tälle antiessentialistiselle ymmärrykselle tutkimuskohteesta. Valokuvan olemuksen tai "kielen" etsimisen sijasta valokuvaus näyttäytyy erilaisina käytänteinä ja prosesseina. Niinpä myös yksittäisten kuvien merkityksiä ei voi löydä lukokoon – olkoonkin, ettei tämä havainto ole kuvien tulkinnaa erityisen uusi.

Kaiken kaikkiaan *Valokuvaa ei ole* on kiinnostava – ja myös monikäyttöinen – esitys valokuvan tutkimuksesta ja kuvien voimasta. Katsomista ja valokuvaa koskevien tutkimuskeskustelujen yhdistäminen eri lajityyppejä (mainoskuvia, uutiskuvaa, reportaasia, taidevalokuvausta) edustaviin tapausesimerkkeihin luo tutkimuskohteesta monipuolisen kuvan ja tarjoaa myös runsaasti virikettä kuvallisuuden tutkimukselle.

SUSANNA PAASONEN

Laman jälkipuheet

Anu Kantola MARKKINAKURI JA MANAGERIVALTA.

Poliittinen hallinta Suomen

1990-luvun talouskriisissä.

Pallas-sarja. Loki-kirjat, Helsinki
2002. 353 s.

Suomella menee taas hyvin. Kilpailukyky on kansainvälisesti vertaillen huippuluokkaa ja tuloerotkin olivat vuoden 2002 tilastojen mukaan kääntyneet laskuun. Kymmenen vuotta sitten tilanne oli toinen. Valtakunta kamppaili ennennäkemättömän laman kurimuksessa, joka muutti suomalaisia yhteiskuntaa peruuttamattomalla tavalla.

Tapahtumien pääpiirteet ovat vielä hyvässä muistissa. Pääomamarkkinoiden vähittäinen vapauttaminen 1980-luvulla, joka osui yhteen poikkeuksellisen pitkän kasvukauden kanssa, johti ensin talouden ylikuumentumiseen ja sitten täydelliseen romahtamiseen, jota Neuvostoliiton kaupan yhtäk-

kinen tyrehtyminen oli omiaan vauhdittamaan.

Jälkikäteen tapahtumia on selvitetty muistelmissa, pamfleteissa ja tutkimuskirjallisuudessa. Myös Suomen Akatemia käynnisti laajan lamaa koskevan tutkimusohjelman, jonka tulokset ovat nyt valmistuneet. Anu Kantolan tutkimus on osa tätä ohjelmaa.

Nimensä mukaisesti se pyrkii katsomaan laman poliittista puolta. Siinä missä taloustieteilijät ovat selittäneet talouskriisiä vikaan menneenä talouspoliittisena ohjauksena, Kantola ymmärtää sen poliittisena kriisinä, Suomen porttina markkinavetoiseen politiikkaan. Hänen peruskysymyksensä on, millainen poliittinen hallinnan tapa talouskriisissä rakentuu.

Kuten hyvin muistetaan, kriisipoliittikaan liittyi vahva välttämättömyys- ja vaihtoehdottomuusretoriikka. Poliittiset päättäjät perustelivat toimenpiteitään pelivarana puutteella ja lähes luonnonvoimaisella pakolla toimia tietyllä tavalla. Argumentaatio perustui ajatukseseen, että muita vaihtoehtoja ei ollut. Kantola haluaa purkaa juuri tämän välttämättömyyspuheen, ja katsoa, millaista poliittista vallankäyttöä sen taakse kätkeytyy. Hän kysyy, miten talouskriisin synnyttämä poliittisten päättäjien puhe olisi tulkittava ja mistä se kertoo. Miten poliittiset vallankäyttäjät perustelevat ja oikeuttavat omat toimimensa ja ajatuksensa?

Tutkimuksen aineiston ytimen muodostavat Sitran vuonna 1995 teettämät päättäjien haastattelut, joissa tärkeimpinä pidetyt 71 päättäjää kertovat, mitä heidän mielestään kriisissä tapahtui. Näistä Kantola sai käsiinsä 65. Loput kuusi oli julistettu salaisiksi tai olivat vielä haastateltavien tarkistettavina. Mainittakoon, että Aatos Erkkö ja Jaakko Lassila kieltäytyivät haastattelusta tykkäänään, ja että moni haastateltava ei kestänyt omien puheidensa litterointeja vaan vaati niitä stilisoitavaksi.

Teoreettisena kehityksenä Kantola käyttää Michel Foucaultin tiedon arkeologiaa, jonka avulla on mahdollista tutkia tiedon, instituutioiden ja käytäntöjen mahdollistumisen ehtoja tietyssä historiallisessa tilanteessa. Foucaultilaisesta

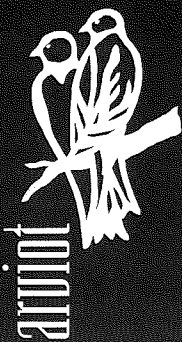
näkökulmasta kysymys kuuluu, kuinka nimenomaisesti taloudellisen tiedon järjestelmät ja rationaliteetit ovat läsnä poliittisessa hallinnassa.

Tutkimuksen keskeiset tulokset tai tulokset tiivistyvät otsikossa. 1990-luvulla suomalaista politiikkaa alkoi hallita markkinakuri ja vallankäytössä siirryttiin managerivaltaan. Markkinakuri ei merkitse yksinkertaisesti taloudenpidollisten näkökohtien ylivaltaa politiikassa tai talouden voittoa politiikasta. Nikolas Roseen nojaten Kantola esittää, että uusliberalismin perustuva markkinakuri synnyttää uusia hallinnan muotoja, jotka pyrkivät entistä voimaperäisempään poliittiseen hallintaan ja kontrolliin. Lähes kaikki mahdolliset elämäalueet ja toiminnot pyritään saattamaan markkinaohjauksen piiriin, jota esimerkiksi yhteiskuntaan levinneet – ja yliopistomaailmassakin tutuiksi tulleet – tulosohjauksen teknikat edustavat. Tässä pyrkimyksessä markkinavetoinen ajattelu joutuu turvautumaan hyvin syvälle meneviin hallinnan tekniikoihin ja strategioihin, joista tärkeimpiä on moraalinen itsekuri.

Managerivalta taas viittaa talouskriisin suomalaisissa päättäjissä synnyttämään hallinnan eetokseen. Managerivalta ei merkitse ainoastaan virkamiesten ja asiantuntijoiden vallan kasvua, vaan managerialismin eetos leviää myös politiikan puolelle. Poliitikasta väistyy "poliittisuus" ja päättäjien ajattelussa vahvistuu käsitys, että hyvän hallinnan on perustuttava pikemminkin järkeen kuin poliittiseen taisteluun.

Mutta kenen järjestä loppujen lopuksi kysymys? Vaikka Kantola nimenomaisesti sanoutuu irti talouskriisin syyllisten metsästyksestä, tutkimus houkuttelee pohtimaan ennen kaikkea ekonomistien roolia talouskriisissä ja nyky-politiikassa ylipäätään. Kantolan haastatteluanalyysi osoittaa, että ekonomistit ymmärtävät oman toimintansa täysin politiikan ulkopuoliseksi ja puolueettomaksi asiantuntijuudeksi. Samalla käy kuitenkin ilmi, että valtaosa tärkeimmistä talouspoliittisista ratkaisuista tehtiin juuri ekonomistien

suositusten perusteella. Kun samalla käy ilmi, että ekonomistit eivät olleet yksimielisiä juuri mistään, tekee mieli kysyä, missä määrin politiikka on nyky-yhteiskunnassa siirtynyt taloustietäjien väliseksi kamppailuksi.

Toinen erityisen silmiinpistävä piire Kantolan analyysissa on päättäjäeliittien suhtautuminen kansalaisiin. Olipa kysymys ammattiyhdistyspampusta tai pankkimiehestä, asenne on aina sama: kansa on tyhmää eikä sille kannata kertoa mitään tärkeää. Kantolan tutkimus avaakin aivan uuden näkökulman suomalaisen julkisen keskustelun puutteeseen. Ehkä siinä ei sittenkään ole kysymys osaamattomasta umpimielisyydestä ja yleisestä alistavuudesta, vaan ehkä se on olennaisella tavalla yhteydessä erittäin läpinäkyvämmättömään poliittiseen hallintakulttuuriin: meille ei yksinkertaisesti koskaan kerrota mitään tärkeää, ja siksi emme myöskään pysty keskustelemaan poliittisista ajankohtaisista kysymyksistä.

Anu Kantolan tutkimus on huolellisesti tehty ja ajatuksia herättävä tulkinta suomalaisen eliitin roolista sekä talouskriisissä että sen jälkeen. Kantola ei anna periksi laajalle levinneelle käsitykselle, jonka mukaan politiikka on hävinnyt taloudelle. Tutkimus pikeminkin tukee käsitystä, jonka mukaan markkinavetoisessa maailmassa politiikkaa vain tehdään toisin keinoin ja toisissa paikoissa kuin aikaisemmin. Kun politiikka ei enää itsestään selvästi kiinnity tiettyihin paikkoihin ja instituutioihin, vaan millä tahansa ilmiöllä voi olla myös poliittinen ulottuvuutensa, se käy entistä vaikeammaksi. Vaikka 1990-lukua voidaan Kantolan tavoin pitää politiikan vastaisena vuosikymmenenä, on täysin mahdollista, että 2000-luvusta tulee poliittisen asenteen elpymisen vuosikymmen.

TUIJA PARVIKKO

Puuttuvat viestit

Kimmo Ketola, Seppo Knuutila, Antti Mattila & Kari Mikko Vesala
PUUTTUVAT VIESTIT
Nonkommunikaatio
inhimillisessä

vuorovaikutuksessa.

Helsinki: Gaudeamus 2002. 165 s.

Wovon man nicht sprechen kann, darüber muß man schweigen ("mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava"), totesi filosofi Ludwig Wittgenstein kuuluisana kiteytyksenään klassikossa *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921).

Sain viime kesänä käsiini poikkeuksellisen kiinnostavan ja ajatuksia herättävän kirjan. Kimmo Ketolan, Seppo Knuutilan, Antti Mattilan sekä Kari Mikko Vesalan laatima teos *Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa* (Gaudeamus 2002) porautuu otsikkonsa mukaisesti "epäviestinnän" tai "ei-viestinnän" problematiikkaan. Teoksen johdannossa lukijaa viritellään hiljaisuuden, salaisuusien ja muiden puuttuvien viestien tematiikkaan mm. näin: "Inspiraationa kirjan syntymiselle ovat olleet antropologi Gregory Batesonin (1987) esittämät ajatukset kommunikoimatta jättämisen – nonkommunikaation – hyödyllisyydestä tai pakosta erilaisissa oloissa ja ympäristöissä. Nonkommunikaatio ei ole pysyvä sosiaalinen tai kulttuurinen kategoria. Se on käsite, näkökulma ja käytäntö." (s. 7)

Ketolan ja kumppaneiden teos pystyy poikkeuksellisen mielenkiintoisella tavalla problematisoimaan viestintä- ja mediatutkimuksen vallitsevat paradigmat – so. sanomiensirto- eli prosessimallit ja semioottiset eli merkityksiä jäljittävät lähestymistavat (vrt. Fiske 1992). Yleisenä lähtökohtanaan on tavallisesti ollut, että viestinnässä on kysymys sanotusta ja sanotun perillemenosta. Tässä teoksessa perusasiat ja -olettamukset kuitenkin käännetään pääläelleen: ongelmana ja kiinnostuksen kohteena onkin se, *mikä jää sanomatta*. Tätä kutsutaan batesonilaisit-

tain nonkommunikaatioksi eli ei-viestinnäksi. Toisaalta kuitenkin on kiinnostavaa, että myös nonkommunikaatio on kommunikaatiota, tosin eri tavoin. Tämän paradoksaalisen tilanteen sisällöltään paikoittain hämmäntäväkin antologia pystyy monin kiinnostavin esimerkein osoittamaan.

Puuttuvat viestit -teos herätti kaltaisessani lukijassa lukuisia villedäkin konnotaatioita. Nonkommunikaation problematiikka liittyy ilmeisesti ja läheisesti muun muassa kielen, viestinnän ja vuorovaikutuksen kaltaisiin teemallisiin ja tutkimuksellisiin konteksteihin. Mutta assosiaatioita syntyy muitakin. Hiljaisuus – so. nonkommunikaatio merkityksessä "ei äänisignaaleja" – on keskeinen käsite musiikissa. Mieleen tulevat mm. avantgarde-säveltäjä John Cagen hiljaisuutta koskevat ideat. Amerikkalaisen avantgardistin nerokas sävelteos *4'33"* koostuu neljä minuuttia ja 33 sekuntia kestävästä hiljaisuudesta. Cagen mosaiikkimainen, kulttimainetta nauttiva kirja *Silence* sisältää lukuisia niin musiikin ja säveltämisen kuin myös nonkommunikaation kannalta kiinnostavia kehitelmiä.

Ei ole yllättävää, että Cagen ajattelu ja tuotanto ovat saaneet voimakkaasti vaikutteita Aasian viisauksiperinteestä, etenkin zenbuddhalaisuudesta. Juuri zenin perinteessähän arvoitukset, paradoksit, *koan*-viisaudet, hiljaisuus ja muu nonkommunikaatio näyttelivät keskeistä roolia. Zen pyrki määrätietoisesti ylittämään ne rajat ja harhat, joita rationaalinen kieli ja käsitteet (so. läntinen ajatteluperinne ja sen "ahdaskatseenen" logiikka) aiheuttavat. Zen pyrki mietiskelyyn, rauhoittumiseen ja valaistumiseen kautta intuitiiviseen oivallukseen sekä – lopulta – holistisen ymmärryksen ja mielenrauhan tuovaan *satoriin*. (vrt. Humphreys 1990; Kapleau 1989a, 1989b; McPhail 1996)

Toisin kuin läntinen, ajattelulla, käsitteillä ja kriittisellä analyysillä varustettu *Weltanschauung*, sisältää (zen)buddhalainen maailmankuva hiljaisuuden ja nonkommunikaation luonnollisena elementtinään. Salaisuuksia on monenlaisia, ja eri kulttuuri- ja yhteiskuntavaihtelut merkittävästi. Yhden kou-